

УДК 657

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИБУТКУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

Марія Володимирівна ЯКИМЕНКО

здобувач кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету
E-mail: mashay1990@ukr.net

Анотація. В статті розглянуто вплив ризик-орієнтованого управління на методику економічного аналізу прибутку, враховуючи структуру інформаційного запиту груп заінтересованих осіб. З метою вирішення поставлених перед ризик-орієнтованим управлінням завдань, запропоновано використання прикладних прийомів стратегічного аналізу та інструментарію адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы влияния риск-ориентированного управления на методику экономического анализа прибыли, учитывая структуру информационного запроса групп заинтересованных лиц. Для решения поставленных перед риск-ориентированным управлением задач, предложено использование практических приемов стратегического анализа и инструментария адаптивного финансового механизма обеспечения прибыльности предприятий.

Ключові слова: прибуток, економічний аналіз, стратегічний аналіз, ризик-орієнтоване управління, ризик.

Ключевые слова: прибыль, экономический анализ, стратегический анализ, риск-ориентированное управление, риск.

Постановка проблеми. Економічні умови в Україні характеризуються кризовими явищами, посиленням конкуренції, існуванням та поширенням інформаційних війн, що зумовлює необхідність впровадження нових методів управління підприємством з метою забезпечення його ефективного функціонування. В таких умовах актуальними завданнями є ідентифікація ризиків господарської діяльності з метою розробки відповідних моделей управління. Визначення характеру ймовірних ризиків, оцінка їх впливу на діяльність підприємства, заздалегідь розроблений антикризовий інструментарій є одним з важливих завдань планування господарської діяльності.

Прибуток є одним з важливих показників діяльності, що визначає можливість інноваційного розвитку, реконструкції та модернізації виробництва. Прибуток визначається як головна економічна ціль функціонування підприємства, результат його діяльності та розвитку, мотиваційний фактор та показник успішності підприємства.

Протягом 2013 р. спостерігалось зниження прибутковості підприємств України [1]: підприємства України, за винятком малих підприємств, банків та бюджетних установ, в 2013 р. отримали 24,722 млрд грн прибутку до оподаткування, що в 3,4 рази нижче показника за 2012 р. (84,924 млрд грн). За інформацією Держкомстату, у 2013 р. порівняно з 2012 р. фінансовий результат прибуткових підприємств знизився на 22,6 % – до 161,116 млрд грн.

Найбільше зниження прибутку відбулося в галузях: діяльність у сфері адміністративного та додаткового обслуговування – на 85,4 %, до 902,1 млн. грн.; будівництво – на 57,4 %, до 2 млрд. 792 млн. грн. У 2013 р. порівняно з 2012 р. збиток підприємств зріс на 10,6 % – до 136 млрд. 394 млн. грн. Найбільше зростання збитку спостерігалось в галузях: виробництво машин та устаткування – на 109,7 %, до 1 млрд. 332 млн. грн.; поставка електроенергії, пари – на 87 %, до 10 млрд. 549 млн. грн.; водопостачання – на 84,4 %, до 1 млрд. 733 млн. грн. [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування, розподілу та використання прибутку досліджували вчені: І. В. Алексеєв, В. М. Гриньова, В. О. Занора, О. А. Лаговська, І. А. Панченко, Е. В. Чернодубова, Л. О. Чорна та інші. Однак питання використання показників прибутку в умовах ризик-орієнтованого управління залишається недостатньо дослідженими.

Мета статті – обґрунтування доцільності використання інструментарію адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств в системі ризик-орієнтованого управління.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Для прийняття управлінських рішень необхідним є проведення стратегічного аналізу, орієнтованого на забезпечення виконання функції управління, що орієнтована на перспективу, має високий рівень невизначеності, досліджує економічну систему за параметрами, що визначають її майбутній стан.

Стратегічний аналіз підприємства направлений на визначення важливих особливостей зовнішнього та внутрішнього середовищ, які ймовірно впливатимуть на досягнення економічних цілей в коротко- та довгостроковій перспективі. Сучасні умови функціонування вітчизняних підприємств характеризуються високим рівнем невизначеності та ризиковості, що пов'язано із відсутністю інформації та можливістю прогнозування ймовірності настання майбутніх подій та їх вплив на фінансові результати діяльності підприємства. Невизначеність ситуації формує множину можливих варіантів, які повинні врахувати управлінці в процесі формування економічної стратегії.

Науковці визначають, що в сучасних умовах розвитку теорії та практики управління характеризується переходом від традиційного ризик-менеджменту до інтегрованого, та пов'язують такі зміни динамічністю економічних процесів і необхідністю врахування чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ у діяльності підприємств [2].

На думку В. В. Хмирова «сучасне розуміння ризик-менеджменту базується на концепції «прийняттого ризику», відповідно до якої основною метою процесу управління ризиком є надання максимальної стійкості усім видам діяльності підприємства шляхом утримання загального ризику (очікуваного рівня витрат) в заданих стратегією розвитку підприємства межах» [3, с. 83].

Так, Р. Ф. Абдулаєв вважає, що кінцева мета

ризик-орієнтованого управління відповідає основній функції підприємництва, яка полягає в отриманні максимально можливого рівня прибутку за умов оптимального та прийняттого для підприємця співвідношення прибутку та ризику [4, с. 68]. Таким чином, ризик-орієнтоване управління є динамічним процесом виконання управлінських функцій: планування, організації, мотивування, контролю та регулювання.

Діяльність підприємства в умовах ризик-орієнтованого управління передбачає вдосконалення організації та методики економічного аналізу з метою формування науково обґрунтованих висновків щодо об'єктів дослідження. До основних переваг ризик-орієнтованого підходу управління підприємством належать:

- виявлення ризиків та інформування управлінського персоналу з метою розробки відповідної моделі управління;

- розробка та провадження превентивних заходів з метою планування та управління в існуючих умовах функціонування, що передбачають впровадження комплексу заходів щодо профілактики, нейтралізації та зменшення впливу ризиків;

- орієнтованість на результат з метою досягнення стратегічних і поточних цілей підприємства, зростання конкурентоздатності підприємства.

Прибуток є одним з найважливіших показників діяльності підприємства, що, об'єднуючи всі сторони його функціонування, відображає ефективність та результативність використання ресурсів в процесі господарської діяльності. Особливості організації економічного аналізу прибутку полягають також у необхідності перманентного дослідження динаміки даного показника, задля забезпечення можливості прогнозування та виявлення як перспективних напрямів розвитку підприємства, так і уникнення ризикової діяльності, забезпечення можливості формування та реалізації системи превентивних заходів.

Ризик-орієнтоване управління прибутком традиційно направлене на його максимізацію в сприятливих умовах господарювання, або мінімізацію негативних наслідків у разі настання несприятливих подій, та передбачає прийняття управлінських рішень на етапах формування, розподілу та використання прибутку [5]. Економічний аналіз прибутку в нових умовах повинен бути направлений не тільки на формування, розподіл та аналіз

резервів збільшення прибутку, але й на вивчення внутрішніх (середовище функціонування підприємства, ризику та фактори формування прибутку) та зовнішніх чинників впливу, що сприятиме відповідності такого економічного аналізу новим умовам функціонування підприємства (зокрема в умовах невизначеності) та запитам управління.

В таких умовах необхідним завданням для управлінського персоналу підприємства є адаптація до нестабільного середовища, що вимагає гнучкого формування фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства.

Як зазначає Е. В. Чернодубова вирішення завдання з розвитку фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств на підставі адаптивного підходу має дві складові:

1. формування адаптивного фінансового механізму орієнтоване на збалансованість фінансових відносин та пристосування до змінних умов

господарювання;

2. розробка інструментів реалізації цього механізму спрямоване на забезпечення гнучкої фінансової політики [6].

Так змінюється традиційний підхід до формування, розподілу та використання прибутку, що, пристосовуючись до змін середовища, зумовлює розгляд фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств на основі адаптивного підходу як комплексу скоординованих методів, інструментів і важелів, що забезпечують збалансованість фінансових відносин. З такою метою використовуються інструменти аналізу та прогнозування показників прибутковості та їх коригування на підставі змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Концептуальні основи адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Концептуальні основи адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств за Е. В. Чернодубовою

Параметр	Характеристика
Мета	Створення сприятливих фінансово-економічних умов для реалізації коротко- і довгострокових фінансових цілей і перспективних рішень у сфері забезпечення прибутковості підприємства
Принципи	Системності; комплексності; орієнтованості; збалансованості інтересів; гнучкості; безперервності функціонування; ефективності; різноманітності; інтегрованості; ієрархічності; інвестиційної керованості; дивідендної керованості; альтернативності розробки управлінських рішень; врахування впливу фінансового ризику
Об'єкт	Фінансові відносини в сфері формування, розподілу і використання прибутку підприємства
Суб'єкти	Внутрішні по відношенню до підприємства (організаційні структури управління прибутком підприємства), зовнішні (державні органи управління, споживачі продукції)
Механізм реалізації	Прогнозування прибутку з урахуванням змін ринкового середовища, розробка гнучкої фінансової політики, заходів щодо підвищення ефективності діяльності підприємств
Інструментарій	1) Інструменти: оцінка прибутковості підприємства на основі CVP-аналізу, оцінка впливу прибутку на ефективність, оцінка впливу фінансового ризику на результати діяльності підприємства, прогнозування прибутку; 2) фінансові важелі: кредитна, податкова, інноваційна, інвестиційна, дивідендна політики
Вимоги	Гарантування одержання підприємством прибутку; цілеспрямованість кожного елемента фінансового механізму; спрямування дії усіх елементів механізму на забезпечення прибутковості підприємства; зворотний зв'язок елементів фінансового механізму різних рівнів; своєчасне реагування фінансового механізму на зміни середовища
Методики оцінки ефективності	Аналітичні, експертні, середньоарифметичної оцінки, графічні

Таблиця 1 (продовження)

Системи забезпечення	1. Нормативно-правове забезпечення: законодавчі акти, постанови, накази й інші правові документи виконавчих і законодавчих гілок влади, устави господарюючих суб'єктів; норми і нормативи оборотних коштів, норми амортизаційних відрахувань, ставки заробітної плати, податкові ставки, збори, платежі, тарифи; 2. інформаційне забезпечення: інформація щодо фінансової стабільності та платоспроможності партнерів і конкурентів, ринкових цін, курсів валют, відсотків на товарному, кредитному, фондовому і валютному ринках; 3. забезпечення фінансовими ресурсами: самофінансування, оренда, кредитування, бюджетне фінансування, акціонування, інвестування

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

Таким чином, концептуальні основи адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємства включають мету, принципи, об'єкт та суб'єкти, механізм реалізації, інструментарій, методи оцінки ефективності та системи забезпечення.

Розглядаючи необхідність розрахунку інтегрального показника прибутку як загального індикатора для подальшого аналізу його складових та вибору напряму діяльності підприємства, Л. О. Чорна визначає, що прийняття «обґрунтованих організаційно-технічних і господарсько-управлінських рішень доцільно використовувати системи моніторингу та аналізу показників прибутковості та їх залежності від зовнішніх (ринкових, правових, адміністративних) та внутрішніх (матеріально-технічних, організаційно-управлінських, стратегічних, інформаційних, економічних, соціальних) факторів» [7].

Основні показники економічного аналізу прибутку включають показники рентабельності (загальна рентабельність підприємства, рентабельність власного капіталу, рентабельність виробничих засобів), показники прибутковості (валова прибутковість від реалізації продукції (робіт, послуг), прибутковість основної, операційної, інвестиційної та фінансової діяльності), факторний аналіз та інтегральну оцінку (інтегральний показник прибутку).

Аналіз прибутковості, зокрема аналіз показників за індикатором рентабельності основної діяльності, дозволяє виявити ефективні та неефективні напрями функціонування підприємства та внести необхідні зміни. Подібно використовуючи фінансові важелі адаптивного механізму забезпечення прибутковості передбачається оцінка податкової, інноваційної, інвестиційної, кредитної та дивідендної політики підприємства.

Послідовність аналізу ефективності фінансових важелів механізму забезпечення прибутковості підприємств за Е. В. Чернодубовою представлена блоками:

1) податкова політика – оцінюється шляхом порівняння її альтернативних варіантів за показниками оподаткування доходів, витрат і прибутку та пільгового оподаткування;

2) інноваційна політика – передбачає середньозважену оцінку відносних показників, що відображають стан до і після інноваційних перетворень;

3) інвестиційна політика – здійснюється через інтегральну оцінку ефективності капітальних і фінансових вкладень;

4) кредитна політика – передбачає оцінку ефективності інвестицій в дебіторську заборгованість та змін її вартості;

5) дивідендна політика – оцінюється на основі показників прибутковості акцій і дивідендного доходу. Ефективність фінансових важелів механізму забезпечення прибутковості підприємства оцінюється наступними методами: інвестиційної політики – методом середньо геометричної оцінки; інноваційної політики – методами експертної та середньоарифметичної оцінки, графічним методом; податкової, дивідендної і кредитної політики – аналітичними методами [8].

Таким чином, економічний аналіз прибутку в умовах ризик-орієнтованого управління набуває рис стратегічного аналізу, який, використовуючи різні прикладні прийоми, забезпечує досягнення стратегічних управлінських цілей. Зокрема, для економічного аналізу прибутку підприємства в умовах ризик-орієнтованого управління основними прикладними прийомами стратегічного аналізу передбачено наступні:

1) стратегічний аналіз макрооточення підприємства (аналіз інформаційних оглядів, проєктів, звітів, статистичних довідок, економічне

моделювання);

2) стратегічний аналіз безпосереднього оточення – галузі і конкуренції (аналіз життєвого циклу галузі, якісні методи прогнозування, імітаційне моделювання, методи експертних оцінок);

3) стратегічний фінансовий аналіз (в даному випадку передбачається розрахунок фінансових коефіцієнтів щодо формування, розподілу та використання прибутку);

4) аналіз стратегії та прийняття стратегічних рішень (матриця вибору головної стратегії, аналіз ключових факторів, методи експертних оцінок, підготовка стратегічного плану) [8].

Досліджуючи роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств проф. Л. О. Мармуль ідентифіковано найбільш поширені методи, які застосовуються в стратегічному аналізі (табл. 2).

Таблиця 2

Методи та моделі стратегічного аналізу за Л. О. Мармуль

Показники	Методи, підходи, моделі стратегічного аналізу
Методи прогнозування	Якісні методи прогнозування (анкетування, колективні і індивідуальні експертні оцінки), кількісні методи прогнозування (екстраполяція, регресійний аналіз), прогнозування банкрутства тощо
Аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища	SWOT-аналіз, метод SPACE, прогностичні методи, економіко-статистичні методи, імітаційне моделювання, сценарний аналіз, матриця можливостей, матриця погроз, експертні методи тощо
Стратегічний аналіз фінансових результатів	Опрацювання звітів, регресійний метод, метод нормативних коефіцієнтів, лінійний тренд тощо
Стратегічний аналіз конкурентних позицій підприємства	Модель BCG, модель GE/McKinsey, матриця Shell/DPM, бенчмаркінг тощо
Анкетування	Суцільне (охоплюються великі групи населення), вибіркове (здійснюють опитування певної групи учасників); усне (за типом інтерв'ю) та письмове (робота з бланковими анкетами); індивідуальне та групове
Стратегічний управлінський аналіз	Модель GE/McKinsey, крива досвіду, експертні оцінки, математичні методи – аналіз (рейдів, факторний аналіз, розрахунок середніх показників, спеціальних коефіцієнтів тощо)

Джерело: узагальнено автором на основі [9]

Примітки:

SWOT-аналіз – аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, можливостей та загроз;

Модель BCG – визначення співвідношення зростання ринку (попиту) і порівняння стратегічних зон господарювання;

Модель GE/McKinsey – комплексний показник розвитку ринку та конкурентоспроможності підприємства;

Матриця Shell/DPM – оцінка грошового потоку

Моделі та методи стратегічного аналізу забезпечують досягнення мети – виявленню стану впливів і обмежень, що накладаються на стратегічний вибір.

Однак, Г. Ю. Гедройц та О. І. Маслак [10], досліджуючи сучасні технології стратегічного планування на машинобудівних підприємствах України, наголошують на необхідності врахування галузі, рівня конкуренції на ринку, масштабів діяльності підприємства при здійсненні стратегічного аналізу. Зокрема, залежно від масштабу підприємства можна використовувати більш прості моделі, які враховують лише один внутрішній фактор та більш складні – багатофакторні. Інструментарій стратегічного

планування залежить від того, чи є підприємство вузькопрофільним чи диверсифікованим, а підходи до стратегічного планування діяльності підприємства залежать від критеріїв: якщо основним орієнтиром є розмір підприємства; якщо основним орієнтиром є врахування інтересів акціонерів; умови високої конкуренції на ринку галузі; якщо основним орієнтиром є розвиток довгострокової перспективи; якщо освоєні напрямки для забезпечення діяльності підприємства не мають потенціалу подальшого розвитку.

Взаємопов'язаність складових та взаємоузгодженість основних завдань та цілей економічного аналізу прибутку в ризик-

орієнтованому управлінні, стратегічного забезпечення прибутковості підприємств аналізу та адаптивного фінансового механізму систематизовано на рис. 1.

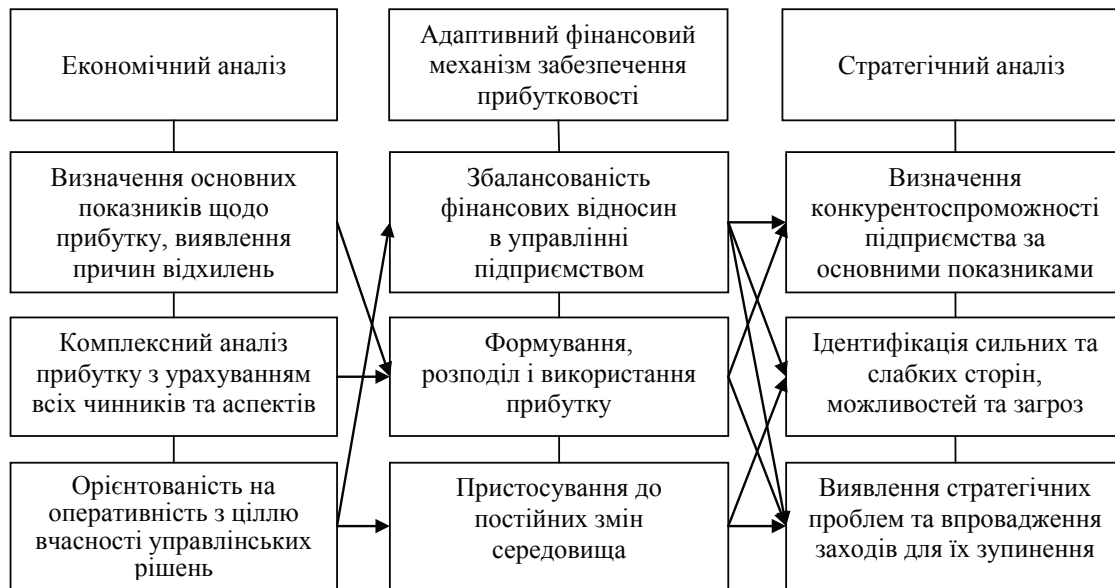

Рис. 1. Особливості впливу ризик-орієнтованого управління на методику економічного аналізу прибутку

Таким чином, основні завдання економічного та стратегічного аналізу щодо прибутку, адаптивного фінансового механізму забезпечення прибутковості потребують розгляду як системи, взаємодії у динаміці, оскільки такий підхід уможливує ризик-орієнтоване управління прибутком на підприємстві.

Висновки. Ризик-орієнтований підхід до організації економічного аналізу прибутку дозволяє ідентифікувати як зовнішні, так і внутрішні ризики, виявити ключові з них, розробити відповідну модель управління з метою їх нейтралізації, зменшення впливу та профілактики. Важливим аспектом, що сприятиме поставленим цілям, є формування якісного інформаційного забезпечення, що відповідає запитам користувачів.

В умовах змін ринкового середовища та ризик-орієнтованого управління запропоновано використовувати адаптивний фінансовий механізм в частині формування, розподілу та вико-

ристання прибутку підприємства. Розглянутий вплив фінансових важелів на різні види діяльності підприємства та показники прибутковості, уможливили реалізацію фінансового механізму підприємства в частині збереження доходів у майбутньому, забезпечення беззбитковості діяльності, покращення значень показників діяльності підприємства.

Визначивши особливості організації економічного аналізу прибутку при ризик-орієнтованому управлінні, виявлено його наближеність до стратегічного аналізу, що зумовило дослідження складових та особливостей його здійснення в різних галузях. Розробка механізму стратегічного планування є необхідним елементом ризик-орієнтованого управління та передбачає адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища, сприяє прийняттю вчасних адекватних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. В Україні знизилася прибутковість підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com/6608-v-ukrayin-znizilasya-pributkovstv-pdpriyemstv.html>.

2. Занора В. О. Ризик-орієнтоване управління виробничо-технологічними витратами машинобудівних підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.business-inform.net/pdf/2014/4_0/157_161.pdf.

3. Хмыров В. В. правление рисками: современные международные стандарты / В. В. Хмыров // Социально-политические науки. — 2013. — № 2. — С. 82-85.

4. Абдуллаев Р. В. оглы. Учет фактора риска и организация риск-менеджмента на предприятиях реального сектора / Р. В. оглы Абдуллаев // AZƏRBAYCANIN VERGİ XƏBƏRLƏR — 2011. — № 8. — С. 63–78.

5. Панченко І. А. Нові підходи до організації бухгалтерського обліку в умовах впровадження ризик-орієнтованого управління прибутком [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/5458/1/80.pdf>.

6. Чернодубова Е. В. Инструменты адаптивного финансового механизма обеспечения прибытковости предприятий [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvfbi_2013_3_10.pdf.

7. Чорна Л. О. Прибуток як інтегральний показник господарської діяльності підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1997>.

8. Стратегічний аналіз – основа стратегічного управління підприємством [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pidruchniki.com/1856080840761/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/strategichniy_analiz_osnova_strategichnogo_upravlinnya_pidpriyemstvom].

9. Мармуль Л. О. Роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/152.pdf>.

10. Гедройц Г. Ю. Сучасні технології стратегічного планування на машинобудівних підприємствах України / Г. Ю. Гедройц, О. І. Маслак // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=545>.